

ЯРОСЛАВ ГРИНЕВИЧ

Наступ на Бірчу

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА б. ВОЯКІВ У. П. А.

в З. Д. А. і КАНАДІ

ЯРОСЛАВ ГРИНЕВИЧ

Наступ на Бірчу

(П'ЕСА З ЖИТТЯ УПА НА 4 ДІЛ)

ЛИСТОПАДОВІ ОПОВІДАННЯ

Ярослав Гриневич
Листопадові оповідання
Мір. Г. висвітлені
Григорій Гриневич
Буковина, 1968.

Весь дохід із продажі тієї книжки
призначений на цілі Суспільної
Опіки б. вояків У.П.А.

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА б. ВОЯКІВ У. П. А.

в З. Д. А. і КАНАДІ

ОБКЛАДИНКА МИСТЦЯ ЛІДІ ГРИЦАН-СУШКІВ, НЮ ЙОРК.

1965 р.

*Пам'яті пок. СОФІЇ зі СУШКОВИХ
ГРИЦАН-ГРЫНЕВИЧ дружини ав-
тора тієї п'еси Ярослава, б. У.С.С.-а,
— на згадку її щирого материнського
відношення до вояків 1-ої Української
Дивізії „Галичина”, її жертвенної
праці в С. Х. С. в Мінхені — та по-
мочі, яку Вона несла скитальцям
в Європі у їх переїзді до З.Д.А.*

*Замість квітів на її могилу,
що книжку присвячує гурт
знайомих і приятелів.*

Наступ на Бірчу

(П'ЄСА З ЖИТТЯ УПА НА 4 ДІЇ)

Дієві особи: Степан Грабович — чоловік УПА, літ приблизно 40, кол. студент-кооператор;

Ольга — його дружина літ 30, учителька;

Петро — його брат літ 50, інвалід, господар;

Катерина — його дружина літ 35; Полк. Коник — командир УПА;

Алексей Іванов — большевицький слідчий старшина, літ біля 40;

Трохим Петренко — старшина НКВД, літ біля 30;

Старець — дід, понад 60 років;

Зв'язковий УПА; сотений УПА; чоловік УПА; повстанці — Володимир, Андрій, Дмитро; лікар УПА; польські міліціонери 1, 2; бійці УПА, колядники, селяни

Дія відбувається на Лемківщині на Різдво Христове 1946 року.

ДІЯ I.

Кімната в сільській хаті, скромна, але чиста. Стіл застелений скатертю, під нею сіно. В куті сніп жита. На додівлі солома.

ЯВА 1.

(Ольга, Катерина; Петро сидить на лавці й курить люльку. Жінки пораються біля печі).

ОЛЬГА: Так важко в цей Святий вечір... Наче б хто камінь поклав на мое серце...

КАТЕРИНА: Так, сестро, і я таке від-

чуваю. В цей Святий вечір увесь світ тішиться Рождеством Христовим, а для нас яка радість? Сісти за стіл на те, щоб заплакати.

ОЛЬГА: Хтонебудь застукає, денебудь голос відізветься, усе мені здається, що то мій Степан.

КАТЕРИНА: Чи прийде він до нас у цей Свят-вечір?

ОЛЬГА: Повинен би... Переказував через дядька Олексу, що на Свят-вечері буде з нами. Командир УПА обіцяв дати йому відпустку.

ПЕТРО: При війську відпустка — це не така-то легка справа. Вояк повинен бути все в поготівлі; вдень і вночі, в будень і свято, бо ворог не спить, а тільки жде. Жде, коли наш вояк, святкуючи, забуде про чуйність і увагу. І тоді ворог — ударяє! Не знаю, чи Степан прийде сьогодні до нас. Однак підождемо на нього.

ОЛЬГА: Божа рука на небі засвітила вже перші зорі, і пора б сісти за стіл... Щось довго Степана не видно.

КАТЕРИНА: По селі круться червоні поляки й большевики. Не багато їх, але з міста може наскочити їх більше. Вони знають, що сьогодні українські Різдвяні Свята — і раді б нам перешкодити, поглузувати з нашого обряду. Ледве, чи спокійно пройдуть ці свята Рождества Христового.

ПЕТРО: Це буде не першина! Бувало ми, вояки, святкували рік за ро-

ком у стрілецьких ровах. Кругом сніги й завірюха, у землянці холодно й вогко, над нами кулі свищуть, рвуться шрапнелі, вдаряють об землю гранати. А ми на поготівлі з рукою на крісі, або в бою. Часом лише хтось пригадає: сьогодні Різдво Христове... Сьогодні Великдень. А потім, знову ті самі стрілецькі рови, бої. Минає день за днем, за ніччю — ніч, бренять кулі, рвуться стрільна, гинуть люди. Усе ми воювали за австрійського цісаря, за чужу владу. Ми «Тирольці Сходу»! Але, як за Україну прийшлися воювати, тоді моя рука, яка була ще на своєму місці, здригнулася й так любо, либо стиснула в жмені кріс...

ЯВА 2.

(Хтось стукає у двері, що згодом відчиняються. Входить дід — старець-жебрак. У руці костур, на плечах торбина. Подертий кожух і шапка припорошенні сніgom. Прошак оглядає з порога обстановку хати, при чому його зір зупиняється довше на святково накритому столі).

СТАРЕЦЬ: Христос рождається, добре люде!

ПЕТРО І ЖІНКИ: Славіте Його!

СТАРЕЦЬ: Ох, яка на дворі завірюха! Дозвольте мені відпочати! Сніг мете, кругом позасипав усі дороги. Мороз тріщить під ногами, душі в собі нечує!

ОЛЬГА: Сідайте, чоловіче Божий! Відпочивайте! Загрійтесь ось тут, біля печі. Здалека ви?

СТАРЕЦЬ: Моя сторононка далека. За прошеним хлібом ходжу від села до села, від міста до міста. До людей добрих заходжу...

ОЛЬГА: У нас сьогодні Свят-вечір. Гість в дім — Бог в дім. Останьте у нас, повечеряєте.

КАТЕРИНА: Якщо ви чоловік незрадливий, — бо у важкий час доводиться нам жити.

СТАРЕЦЬ: Спасибі вам за запрошення. (Сідає біля печі, гріє руки).

ПЕТРО: Розкажіть нам діду, що бачили й чули по дорозі. Ми люди свої...

СТАРЕЦЬ: Хто сьогодні Свят-вечір святкує — і не ховається з тим, тому можна вірити, що він свій, українець. Про що хочете знати? Чи про тих, що з складеними руками сидять і ждуть, що з ними зробить ворог, чи про бунтівників хочете знати, що піднімають повстання й борються до останньої краплі крові?.. Бо одних і других я стрічав на моєму шляху.

ОЛЬГА: Розкажуйте про бунтівників!

СТАРЕЦЬ (відхиляє двері й заглядає крізь них, відтак виглядає крізь вікно. Говорить притишеним голосом, але чітко): Горять українські села, — московщаться наші міста. Большевики народ по тюрмах мучать, вивозять у далекі концтабори на Соловках, у Колиму, в Казахстан... Але на крові катованого українського народу зродились месники. Має їх Полісся, повне тихих озер, ставків і рік, мас із золота, медом пахуча Волинь, страдална Холмщина та інші українські землі. Повстанців пригорнув ліс та гори. Дзвенить на українському чорноземі повстанська зброя, кривавляється добре сини України у важкому бою...

ПЕТРО: І в нас чимало повстанців у карпатських лісах та зворах. Розкажуйте далі, сміло!

СТАРЕЦЬ: Народ надслухує, гуртується, готовиться до важкої боротьби. Київ, Львів та інші міста й села ждуть нового Богдана і Він прийде у слушний час. Тому кріпіться, не упадайте на дусі. Засяє ще нам сонечко волі.

КАТЕРИНА (Збентежено): Хто ви такий? Скажіть нам усе!

СТАРЕЦЬ: Літ тому тридцять, як воювали я в рядах української армії. Лопотили тоді блакитно-жовті прaporи — була своя держава. Увесь народ ходив тоді мов п'яній від подиху волі. Чи знаєте, що таке воля? Інакше тоді світить сонечко Боже, інакше б'ється серце вольної людини, інакше віддихають груди і світ тоді такий близький і любий... А ми, вояки, ішли на рать під гордим знаменем тризуба й боролись! Але ворога було більше, чим нас. І все скінчилось... (Зворушеним голосом):

А тепер все пройшло, все минуло,
Чорна хмара кругом залягла, —
Плачуть вірні сини України,
Що своєї Держави нема...

Однаке — кріпімось! УПА з нами, кріпімось!

ПЕТРО: І я теж тоді воював в українському війську. І пам'ятка в мене з того часу: руки немає. А то я не сидів би з жінками, а був би разом з молодими в полі. Чи чули ви, діду, що небудь цікавого в нашій стороні?

СТАРЕЦЬ: А те, що комуна поклава на голову полковника УПА, Коника, велику ціну: червінців тисячу сто і советський орден. Перекажіть полковникові, хай буде обережний!

ОЛЬГА: Не літати туди вороні, ку-

ди орел літає. Не спіймати їм полковника, ні його побратимів.

СТАРЕЦЬ: Пора мені в дорогу, бо важке діло в мене. Спасибіг вам, я вже загрівся, чи далеко звідсіля в град Бірчу?

КАТЕРИНА: Пішком — година. Одначе, останьте у нас, повечеряєте, переноочусте.

СТАРЕЦЬ: Ні, не можу. Мені спішено. Кріпіться та бувайте здорові. (Ольга кладе в торбу прошака дещо зі святочного стола. Старець дякує мовчки й відходить).

ЯВА 3.

ПЕТРО: Це мабуть зв'язковий УПА. Я читав, що колись за часів гетьмана Богдана Хмельницького такі люди по Україні ходили, будили тих, що дрімали, — до повстання накликали.

ОЛЬГА: Пішов у таку заметіль! І попоїсти не хотів нічого. Хай Бог веде його щасливо. А Степана ще не видно.

(Знадвору чути дитячі голоси. В кімнату входять школярі зі звіздою й колядують «Нова радість стала — яка не бувала», жінки нагороджують колядників печивом. Колядники відходять).

КАТЕРИНА: Тужить народ за воєю. Молить Бога за Україну.

ОЛЬГА: Ті колядники — це школярі. Бідні діти. Советські вчителі заставляють їх учитися брехні. Кажуть дітям, що Бога немає, а тільки Сталін. Але дітвора сама молиться. Перед наукою всі встають і моляться. Учитель на це нічого не вдіє.

А Степана нема й нема... А може... може це він... хтось іде... (чути кроки).

ЯВА 4.

(Входять Сергій Іванов і Трохим Петренко у советській уніформі, в руках — автомати).

ІВАНОВ: Здрастуйте!

ПЕТРЕНКО: Здорові були (жінки перелякані).

ІВАНОВ: Чого налякались? Якщо у советського громадянина чиста соцість, — він має право радіти, що бачить советську владу. (Показує на стіл) — Що це таке? Вечеря? Яка багата!

ПЕТРЕНКО: Це, бачиши, сьогодні в них Святий Вечір, Різдво! Пригадуеш, по дорозі стрічали ми колядників...

ІВАНОВ: Ну й темні люди! Не розуміють, що релігія — опіюм, враг народу.

ПЕТРЕНКО (до жінок): А якщо ви приготовили їжу, то й ми з вами сядемо до столу. А, може, ви кого дожидаетесь?

ОЛЬГА: Нікого! Нікого! Щойно стіл застелили скатертю. Сідайте. Ваша воля. (Іванов і Петренко сідають).

ІВАНОВ: А ви не сядите з нами? Не сподобався я вам і мій товариш? (жартує) — Милости просим, — пожалуста! (робить місце біля себе. Добуває з кишені пляшку самогону). Стакан есть у вас? Бóльшой стакан!

КАТЕРИНА (подає йому склянку). Він наливає горілку й випиває. Знову наливає й подає Ользі. Вона відмовляється. Через вікно видно на хвилину силюету Степана, що заглядає крізь шиби і зникає.

ОЛЬГА (піднімається): Піду я надвір поглянути до собаки, бо чогось мовчить. Може урвався з ланцюга...

ІВАНОВ (бере її за руку): Хозаяка! Ето неудобно іти! (тягне її до себе й саджає силоміць). — Садісь із нами.

Випий стакан водки. Це більше удобно, как ваш Святий Вечір. Релігія, панімаєш, опіюм, а водка, панімаєш, алкоголь. Петренко! Добре лі я ето сказал?

ПЕТРЕНКО: Конечно добро.

ІВАНОВ (Кличе до столу Катерину): Ей ти! Хозаяка! Ходи сюди тоже! (До Петра) — I ти тоже! Де це ты стратив руку? Ти наверно воєнний чоловік! (Прижмурює очі). Люблю я таких людей. Пожалуста, садітесь ближче ! ..

ПЕТРО (якому Ольга дає потакуючий знак, сідає при столі). За горілку вам дякую. У нас на Святий Вечір таке не годиться, щоб пити горілку.

ІВАНОВ (до Петренка): Чудак етот хахол! Ну, понімаєш, водки пить не хочет (до Петра грізно), може ти офіцер, український націоналіст?

ПЕТРЕНКО: Остав ево. Калека он. Безопасен.

ІВАНОВ (перехиляючись через стіл): Калека? .. Безопасен... Ух ти, брат мой, не понімаєш, какіе черті ети українци. Только что товарищ Мануїльский дайот ім Україну! (Співає п'янім голосом. Спочатку сам, пізніше з Петренком):

Широка страна моя родная,
Много в ней полей, озер и рек,
Я другой страны такой не знаю,
Где так вольно дишет человек.
От Москви до самих до окраин,
С южных гор, до северных морей,
Человек проходит как хозяин,
Необятной родиной своей!

Украина, моя Украина, широка
[страна моя родна,
Днепр и Волга бистро текут в ме-
[сте,
Везде жизнь хороша и вольна,
Украина, моя Украина, широка...
...но не для хохла!

Понімаєш, какая большая Украина
— от Москвы тянется.

ПЕТРЕНКО: Конечно в Москве її начало. Там любимий вождь народа... Ну, хозяйка, кушай, кушай! Іж з на-ми. Святій Вечір! Чудаки, які во-ни! А може заколядуєте? Колись і в нас колядували, а потім перестали.

ІВАНОВ (підпитий) — Пойдьом, то-вариш! Надо еще в польскую міліцю пойти. Говорять, что здесь недалеко партизани — УПА! В городе Динове что-то приготовляется... До свида-ния, хохли! (виходять).

ЯВА 6.

(Ольга, Катерина, Петро)

ПЕТРО (ім' навздогін): Чорт з вами! Один москаль, а другий яничар — ні-би українець... по нашему говорить, а в московську дудку дме. Ох і свер-біла мене рука поговорити з ними інакше. Ледве себе здержал.

ОЛЬГА: Бідний Степан! Він так ті-шився, що буде з нами на Святій Ве-чір.

КАТЕРИНА: Я увесь час тримтіла... А ну ж бо довідаються...

ПЕТРО: Святій Вечір! Наши праді-дівські звичаї, наша віра в Бога, — все для них опію народу, дурман. Сталін мудріший, ніж Бог. Бога нема, а лише ясне сонечко Сталін. Коли не-ма Бога, тоді є сатана... Так, бо, щоб так нищити народ мільйонами, як роблять це большевики — для цього треба помочі тільки сатани... (Жін-ки вертаються. Ольга заплакана).

ОЛЬГА: Нема Степана! Такий наш Святій Вечір! Торік так, і цього року так (плаче).

КАТЕРИНА: Не плач. Ця твоя жертва є на щось потрібна. Підемо завтра до лісу вранці, і певно, там Степана зустрінемо. Занесемо йому і хлопцям просфору та іжу. А тепер сідаймо до вечері, а місце, де мав сидіти Степан, залишимо порожнім. Сьогодні майже в кожній українській сім'ї когось забракне при Святій Ве-чір. Тож вшануймо їх, вшануймо по-ляглих за волю і честь України. (Всі

стоять хвилину нерухомо).

ПЕТРО (ламає просфору, дає жін-кам, всі сідають до столу. По хвилини Петро починає співати):

Бог Предвічний народився,
Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти люд свій весь
І утішив вся.

Заслона.

ДІЯ II.

Край села під лісом. Зима. Здалека видно хати під снігом. Ольга й Катерина загорнені в хустки й кожухи скрadaються під ліс. В руках Ольги кіш, накритий рушником.

ЯВА 1.

(Ольга, Катерина).

ОЛЬГА: Ох, як я втомилася! Сніг який, заметіль, стежки завіяло цілком. Втомилася, Катерино?

КАТЕРИНА: В селі між хатами легше, а тут у чистому полі — вихор, малошо з ніг не звалить. Але чи ж добре ми зайшли?

ОЛЬГА: Так, ми на місці. Он-там те дерево, що в його дуплі Степан кладе звичайно до мене свою пошту. Заглянь, Катерино, бо руки в мене зайняті. Є що в середині?

КАТЕРИНА: (видобуває карточку): Е! Карточка! Лист від Степана. (Дає Ользі).

ОЛЬГА (читає): Дорога Жінко! Христос Рождається! Учора я бачив через вікно, які були в нас гості на Святій Вечері. Жаль мені дуже, що я не міг прийти й сісти за стіл. Сьогодні, як смеркне, вийду під дерево. Зі мною буде Владко й Андрій. До мілого побачення! Степан! — Бідний Степан. Як жалко! (ховає лист за чобіт) — Ми так тішилися, що хоч годину будемо разом, поділимось просфорою. Але я взяла просфору зі собою та ще дещо.

КАТЕРИНА: Пише Степан, що з ним буде Владко й Андрій. Один круглий сирота, а в другого старенький батько, що нічого не приготовив на свята.

ОЛЬГА: Обділимо всіх просфорою

та іншим. Однаке, вже смеркає! Глянь, небо краєм таке багряне стало, мов на сильний мороз заповідає. В селі по хатах де-не-де світла світять.

КАТЕРИНА: Як Бог поможе, вони зараз прийдуть. Ух — як холодно (тупцює на місці). Говорив Петро, що польських міліціантів із села покликають до міста. Люди відіхнули бодай на кілька хвилин.

ЯВА 2.

(Ті самі, а згодом упівці).

ОЛЬГА: Глянь, Катерино, чи не видно кого?

КАТЕРИНА (дивиться): Ні, не видно нікого!

ОЛЬГА: А може там... чи не вони?

КАТЕРИНА: Ні! Це здалека стовбури смерічок чорніють.

ОЛЬГА: Діждатися не можу. Так хотілося б побачити Степана, його побратимів, відіхнути разом з ними дужим подихом волі...

КАТЕРИНА: Забути про страшну дійсність.

ОЛЬГА (прикладає руки до очей, глядить): Хтось там іде, якісь люди! (радісно) — Це наші! Степан із друзями!

(Приходять: Степан, Влодко, Андрій. Всі три озброєні, з крісами в руках. Два останні стоять на боці).

СТЕПАН: Олю! (вітається, цілується). Мій скарбе! Я так за тобою заскучав. Не міг діждатися вечора.

ОЛЬГА: Мій друже! Христос Рождається! Глянь! Я просфору принесла й кутю солодку, та ще дещо...

КАТЕРИНА (вітається зі Степаном): Мій дорогий швагре! Петро казав тебе сердечно поздоровити.

СТЕПАН: Хлопці! Чого стали на боці! Влодку, Андрію! Ходіть сюди! Привітайтеся з моєю дружиною й Катериною. (Влодко й Андрій підходять ближче й вітаються).

ВЛОДКО Й АНДРІЙ: Христос Рождається!

ОЛЬГА, КАТЕРИНА й СТЕПАН: Славіте Його!

СТЕПАН (бере з рук просфору): Моя Олечко! Моя вірна, добра подруго! (ділиться з нею просфорою) — Бажаю тобі з цілого серця щастя, здоров'я й діждатися вільної Батьківщини (цілуються).

ОЛЬГА: Щоб другий Святий Вечір святкували ми спокійно у вільній Українській Державі.

УСІ ІНШІ (ділаться просфорою): Дай Боже!

ВЛОДКО: А що в селі чувати? Як святкується? Спокійно? Що робить червона польська міліція? Ми чули, що по селі енкаведисти з Бірчі проходжуються. Розказував нам Степан, що у вас теж були.

АНДРІЙ: А що мій старий батенько робить? Чи держиться ще? Здоровий? (Ольга зі Степаном розмовляють на боці).

КАТЕРИНА: Твій батько, Андрію, держиться ще, але не дуже. За тобою тужить, хоче бачитися з тобою. А в селі сьогодні трохи спокійніше. Польську міліцію покликали в Бірчу. Пішли всі. Казали, що їх большевики кличуть на науку...

СТЕПАН (до товаришів): Друзі, просимо до нас! Чим хата багата!

ОЛЬГА (розкладає на снігу білу ветруту, на ній їжу. Хто бере бублика, хто ложку куті): Кутя холодна! Примерзла по дорозі цілком. За печиво теж вибачайте! (Надходить ще кілька повстанців).

СТЕПАН: А тепер, хлопці, заколядуймо!

ВЛОДКО: А якої?

АНДРІЙ: Нашої — упівської! (Всі співають):

Чи чуеш, друже, сумну новину?
Закували у кайдани нашу Україну...
В кайдани закули, в тюрму посадили,
Жертв невинних мільйони в землю
[положили.

Допоможи, Боже, ворога прогнati
Хай утішиться, всміхнеться Україна
[мати.

ЯВА 3.

(По коляді приходить повстанець Дмитро).

ВЛОДКО ЙІНШІ: Здоров був, Дмитре! Гаразд, що прийшов. А що, був ти в місті?

ДМИТРО (вітається з усіма весело): Був! На мітингу був. Большевики зігнали народ, вийшов на середину комісар і хвалить і захвалює, як то добре жити в радянському союзі. Каже комісар: «Чого то у нас нема! Масла — нема..., хліба — нема..., яєць — нема..., — м'яса — нема..., одягу — нема і чого то в нас нема!» (Всі сміються) — Ану згадайте, яка держава в світі найбільша? (Всі думають, перешіплються).

ДМИТРО: Не вгадуєте? Яка-ж? Авже-ж, що радянська Україна, бо її кордони сягають за Карпати, столяця її в Москві, а населення на Сибірі. А культура яка! — Завели в селах радіо. Прийшов большевицький комісар у хату старенького селянина, поклав радіо на скриню й каже: «вот тобі, хояні, хорошая штука. Посмотри: аппарат, що на ввесь світ передає музику і людський глас». «Справді?» — питає наш дядько, і як не закричить, не заголосить: «Рятуйте, хто в Бога вірує, — бо комуна грабує!»

ВСІ (сміються): Розкажи ще щось.

ДМИТРО: Гаразд! Як український повстанець кінчить день, то каже: Слава Богу! Ну, а большевик, як кінчить день, то каже: Слава Сталіну! Питає наш повстанець большевика: «А що тоді скажеш, як помре Сталін?» А большевик на те: «Тоді скажу: Слава Богу». (Всі сміються).

ЯВА 4.

(Входить полковник Коник в кожусі, на голові мазепинка, в руці автомат).

Полк. КОНИК: Христос рождається! Слава Україні!

ВСІ: Славіте! Героям Слава!

Полк. КОНИК: А що, друзі, — ті жінки з села?

СТЕПАН: Так, друже командире! (вказує на Ольгу) — це моя жінка (вказує на Катерину), а це моя братова. (Жінки кланяються головами).

Полк. КОНИК (приступає до жінок і вітається з ними): Здорові будьте! Я чув про вас. От гарний учора був у вас Святий Вечір. Мені Степан розказував.

ОЛЬГА (підходить до нього з просфорою): Друже полковнику! З Рождеством Христовим прийміть бажання всього найкращого. Ви наша надія і єдина оборона. УПА, Вам, Вашому умінню ми довірили наших чоловіків і синів, братів і сестер. Дай, Боже, щоб Ви ворога все били й здобули рідну Українську Державу!

Полк. КОНИК: Жінко! Хто вірить і хоче перемогти — той переможе. УПА вірить у свою перемогу над ворогами українського народу. Будь воно інакше, — чи встояли б ми досі проти ворога, що озброєний до зубів, що проти нас кидає вдесятеро більші сили, цілу армію, всю свою зброю, літаки, танки!... Дякую вам сердечно за бажання. Вірю, що по днях терпінь і кривавого змагу прийде для нас, українців, радісний день визволення. Поздоровіть від мене сердечно всіх українців вашого села.

ОЛЬГА: Дякуємо Вам дуже!

СТЕПАН: А тепер, друзі, заколядуймо нашому полковникові.

ВСІ (колядують):

Нині Рождество Божого Дитяти
Братя — українці йдуть Його вітати.

Тут лемки співають,
Подоляки іграють,
Волиняк міркує,
Бойко легко танцює,
Гуцул трембітає;

Тра-ра: тра-ра: тра-ра, тра-ра.

Нині співають українські села,
Щоб Божа Дитина була все весела,

Тут лемки співають і т. д.

Ісусе Христе і Ти, Божа Мати,
УПА комуну йде ліквідувати:

Подоляк у бій веде,
Волиняк за ним іде
Лемко з кулемета б'є,
Бойко на коні жене,
Гуцул трембітає,
До УПА скликає,

Тра-ра, тра-ра, тра-ра, тра-ра-ра.

(Надходить зв'язковий і подає полк.
Коникові записку).

Полк. КОНИК: Дякую за коляду. Що-ж, ідемо далі, до нашого відділу. Змерзли дуже? Зігріємось... Зігріємось від розпалених у бою цівок крісів і кулеметів. Ходім, друзі! (до жінок) — Бувайте здорові!

ЖІНКИ: Щастя Боже!

ЯВА 5.

(Катерина Й Ольга)

КАТЕРИНА: Так скоро минули хвилини нашої зустрічі з повстанцями. Глянь Ольго! Це ж уже пізня ніч. А мороз який кріпкий!

ОЛЬГА: Так мені не хочеться йти з цього місця. Хотілося б радісну хвилину зі Степаном і його побратимами продовжити у безконечність. Ще хвилину, — сестро, — заждім!

КАТЕРИНА: Чуеш? У селі колядують, а здається, що тиша й спокій панує довкола. А як воно насправді інакше...

ОЛЬГА: Треба тут на цьому місці

затерти сліди, щоб не пізнали. (Схиляється, підіймає кілька окружин хліба), а то спостережуть і мені не буде вже можности стрічатися тут зі Степаном. (Обидві жінки схиляються і порядкують місце). І коли ця зима скінчиться нарешті! А то сніг, сніг навколо, а на ньому всякий слід видно.

КАТЕРИНА (розглядається в далину на боки): Лишенко! Хтось до нас іде. Польська червона поліція!

ОЛЬГА: Утікай, сестро, в ліс! Я залишуся тут сама й затримаю їх розмовою. Як буде можливо, дай знати Степанові й повстанцям про все.

КАТЕРИНА: Хай Мати Божа тебе береже! (Зникає в лісі).

ЯВА 6.

(Ольга. Надходять два польські червоні міліціонери).

1. МІЛІЦІОНЕР: Я говорив, обиватело, що тут під лісом якісь люди! Глянь! Жінка!

2. МІЛІЦІОНЕР (до Ольги): Що тут робиш? Ага! То жона того бандита, Степана Грабовіча. Ходи сюди ближче! Що? Не чуеш? Ходи до нас! Що там несеш у кошику?

1. МІЛІЦІОНЕР (підходить до Ольги й оглядає кіш, кладе його на землю): А що? Носила харчі для бандитів. Глянь, що є в горшку — пшениця з медом.

2. МІЛІЦІОНЕР: Спіймали пташку! Буде тішитися НКВД в Бірчі.

1. МІЛІЦІОНЕР: Ну, говори, розкажуй, до кого ти тут приходила? Багато було тут бандитів?

ОЛЬГА: Бандитів? Бандитів я тут не бачила. Я знаю тільки оборонців мученого вами українського народу.

2. МІЛІЦІОНЕР: Будеш у Бірчі співати інакше.

ОЛЬГА: Якщо ви правдиві поляки, то зрозумійте, що вам з большевиками не по одній дорозі. Схаменітесь!

1. МІЛІЦІОНЕР: Ну, ну будеш учити, але не нас. У Бірчі порозмовляє з тобою НКВД. Там сьогодні з одним

українцем так розмовляли, що без зу-
бів з тої розмови встав, та з вибитим
оком.

2. МІЛІЦІОНЕР (підносить кошик, бере його в руку. До Ольги): Марш, марш, кабанко! (Штовхає її прикладом кріса, Ольга паде, підноситься, паде, встає і поволі йде).

Завіса.

ДІЯ III.

Кімната слідчого НКВД в Бірчі. На стіні портрети Сталіна, Леніна. За бюрком сидить Петренко, курить цигарку за цигаркою. Потім раптово зривається. Ходить нервово по кімнаті.

ЯВА 1.

ПЕТRENKO: Да-сс... не понімаю! Не розумію тих людей. Мої нерви розстроїлися цілком, нічого тут не помагає... Ні агітація, ні переконування, ні аргументи логіки, ані старі випробувані комуністичні лозунги. Дивний тут народ! Якась незрозуміла українська національна стихія... Каже Іванов: «Бити!» — Ні, цього я не можу... Стріляти на фронті ворога — так, але мучити, тортурувати людей — того я не можу. Мої нерви не відержують. Краще було служити в армії, ніж тут на службі в НКВД. Але — цеж партія веліла!

ДИЖУРНИЙ (входить): Товариш следователь! Людей привели!

ПЕТRENKO (Неохоче): Давай! По одному, панімаєш!

ЯВА 2.

(Дижурний уводить Ольгу. Ольга йде повільним кроком. Задумана, в руках клуночок. Задержується. Дижурний подає Петренкові папери).

ПЕТRENKO (встає за бюрком, приглядається їй, і пригадує собі щось): Я тебе звідкись знаю... (надумується)... — А тільки звідкіля?... Де я тебе бачив..., Не можу пригадати... Аах! Вже пригадав. Передуchora u вашій хаті, вечером, був я у вас з Івановом... Да-с-с...

ОЛЬГА: Може бути.

ПЕТRENKO: Сідайте, пожалуста! Тут я господар. Що це за справа? Чому тебе тут привели? (Відчиняє акти й читає; в міру, як читає, його чоло насуплюється) — Ах, ти така! Хорошо! (Добуває з актів лист і читає його наголос). «Дорога жінко! Христос Рождається! Учора я бачив через вікно, які були гості в нас на вечері. Жалко мені дуже, що я не міг прийти й сісти за стіл, а тільки через вікно міг глядіти в хату. Сьогодні, як смеркне, вийду під це дерево. Зі мною буде Владко й Андрій. До милого побачення. Степан». Тепер уже понімаю все... (Дуже чемно до неї) Сідайте, будь ласка! (Ольга далі стоїть). — Так, сідайте! (Ольга сідає). Як ваша фамілія?

ОЛЬГА: Ольга Грабович, жінка Степана. Там маєте все написане в тих паперах.

ПЕТRENKO: Помалу, помалу! Написане, то написане, а я порозмовляти з вами хочу. Ваш чоловік у повстанській банді? (Ольга мовчить). Ну і скажіть мені, які ви всі чудні та незрозумі люди. Ти крестьянка, селянка, колись учителька?

Ольга: Так!

ПЕТRENKO: Батьки твої були селяни?

ОЛЬГА: Так!

ПЕTRENKO: Скільки десятин у вас землі?

ОЛЬГА: Півтори.

ПЕTRENKO: Значить бідняки. Ну, понимаєш, я також крестьянин, батьки мої бідняки. В селі великий двір був. Колись діди мої кріпаками були. Скажи мені, що тобі міліше — панська влада, чи своя власна, селянська?

ОЛЬГА: Своя власна влада, українська.

ПЕTRENKO: Ти зараз, — українська! Підожди! Відповідай на мое запитання: що краще: панська влада, чи селянська?

ОЛЬГА: Дозвольте, що і я вас записую. Чи вільно?

ПЕТРЕНКО: Вільно, питай!

ОЛЬГА: Хто ви такий? Москаль, чи українець?

ПЕТРЕНКО: Українець.

ОЛЬГА: Яка влада українцеві миліша, українська, чи чужа?

ПЕТРЕНКО (до себе): От тобі на, тепер там слідчий, а ти, брат, отвечай. (До Ольги): Ну певно, що своя влада українська. Однак, селянська — робітничка.

ОЛЬГА: У нас, українців, панів немає. Ми всі один, селянський народ.

ПЕТРЕНКО (грімко): А піп у вашій деревні, а учитель, а лікар, інженер? Вони у тебе не пани?

Ольга: Ні, вони всі селянські діти, селянські внуки. Вони походять із селянських та робітничих хат, вчилися у школах і працюють для народу. В нас українців — панів нема.

ПЕТРЕНКО (крутиться нетерпеливо на кріслі, по хвилині): Ваш чоловік у банді? Ви носили йому їсти? Скажіть! Чи не краще, щоб він повернувся у хату, покаявся перед радянською владою й ви могли б тоді спокійно жити радісним життям?

ОЛЬГА: Та це у вас називається радісне життя? Чи є у вас совість? Скільки людей карається у ваших тюрмах! Скільки по концтаборах! А скільки мучиться на тяжких роботах!

ПЕТРЕНКО (збентежено): Ну, розумієш, у нас є своя система...

ОЛЬГА: Ваша система — то брехня! Люди у вас мучаться, а ви вмовляєте в них, що то радісне життя, на Україні голод, гинуть мільйони людей, а ви українське збіжжя вивозите за границю. Чи це не брехня? (за стіною чути крики й удари, когось б'ють).

ПЕТРЕНКО (до себе): Іванов работает! Нерви, мої нерви!... Ні, я цього не відержу!

ОЛЬГА: От чути сюди ваше радісне життя!

ПЕТРЕНКО (кричить): Досить! Ди- журний!

ДИЖУРНИЙ (входить).

ПЕТРЕНКО: Отведи її в женське отделение (Ольга й дижурний відходять).

ЯВА 3.

ПЕТРЕНКО (сам): Збожеволіти прийдеться, нерви не відержують. Ще до того всього Іванов, що водки нап'ється й тортурує, б'є в'язнів. (По хвилині) — А все таки цікава ця жінка, Ольга Грабович. Жалко, що це селянка. Ум в ній який! Здавалося мені, що не я слідчий, а вона. Гм... не можу... Я не повинен так думати! Я член партії, капітан радянської армії, нагороджений орденом Красної звізді..., ні не можу! Я не повинен... (по хвилині дзвонить) Дижурний!

ДИЖУРНИЙ: (входить).

ПЕТРЕНКО: Єсть ще там хтонебудь?

ДИЖУРНИЙ: Старик какой то, без документов.

ПЕТРЕНКО: Давай!

ЯВА 4.

(Дижурний вводить старця-жебрака).

ДИЖУРНИЙ: Скарей, старик, скарей! (сам відходить).

ПЕТРЕНКО: Звідкіля? Как твоя фамілія?

СТАРЕЦЬ (хвилинку глядить на Петренка, мов би від удару хитається на ногах, потім спокійно, зрівноважено відповідає): Чоловік я такий, як і ти! По селах і містах ходжу, хліба прошу та ложку страви.

ПЕТРЕНКО: О, брат, ти кажеться, будеш з нашої обителі!

СТАРЕЦЬ: Я з-під Києва. Голодно там, у нашому селі... у Мар'янівці... 1932 году, як антихрист голод зіслав на Україну, померла моя жінка, вмер мій син молодший, Василь, невістка й троє внуків — з голоду померли вони всі... (вдвідляється в Петренка, брови піднесені вгору, грізно!) — А старший син вже давненько пропав...

Кажуть, що червоному цареві в Москві служить... А я, старий, безпомічний, тепер між добрі люди ходжу та й сюди за хлібом прийшов.

ПЕТРЕНКО (під час того, як прошак говорить, вдивляється в нього, схвильований обтирає чоло рукою, мов від поту, підноситься на фотелі, знову сідає, врешті махає рукою, мов перед привидом і заспокоюється): А чи знаєш, що советська влада забороняє шлятися й просити милостині? Работати надо!

СТАРЕЦЬ: Років копа мені минула. Сили вже не стає. Колоски я збирав на стерні, бо голодний був. Два годи тюремі за це я відсидів. Тюремні мури випили решту моїх сил...

ПЕТРЕНКО: Як шлятися і волочиться по Радянському Союзі є сила, — то повинна бути й до праці.

СТАРЕЦЬ. Підожди, постарієшся, зрозуміш! Не одне зрозуміш з того, що очі твої оглядають, що уха твої чують... Зрозуміш усе те, що ще закрите перед тобою...

ПЕТРЕНКО (нетерпляче): — Не філософуй; Ішти, нахал! (до себе). Як це не дивне... що ж мені тепер чинити... (дзвонить). Дижурний!

ДИЖУРНИЙ: Пожалуста, товарищ следователь.

ПЕТРЕНКО: Отведи его под номер шостий.

ДИЖУРНИЙ (поштовхує старого): Скарей, старик, скарей! (відводить його у келію, якої двері видно в кімнату слідчого).

СТАРЕЦЬ: По Україні ходжу! Сумління в людей буджу. (Обидва відходять).

ЯВА 5.

ПЕТРЕНКО: (Переглядає акти, читає їх доволі довго; з-за стіни камери ч. 6 чути спів старця).

СТАРЕЦЬ:

Я сьогодні щось дуже сумую,
Про козацьку долю згадав,
І про славу свою незабутню,
Що колись я мов сокіл літав.

ПЕТРЕНКО (надслухує. Спочатку неохоче, потім з тим більшою увагою. Ходить довго мовчки по кімнаті. Думає, сідає за бюрко, потирає чоло, схвильований): Ні, — це знову той прошак. Покличу дижурного. Заборонює співати. Гей, ти, мовчи! Ні... нехай далі співає... дивний прошак... З Мар'янівки, з моого рідного села... Голос у нього такий, наче знайомий і пісня дивна... Здається, що вона будить в мене якісь приспані, забуті спомини, думки, що щось рве підсвідомого з забуття (по хвилині). Про янничар співає... Це він про мене співає... Ale, який я янничар... я ж та-кий українець, як усі, тільки, що ря-дянську владу признаю. (Чути дальші стрічки пісні). Ця пісня... пригадую, мов крізь сон. Мій батько співав її часто. (Зривається й схвильовано вибігає з кімнати).

ЯВА 6.

(Та сама кімната. Входить Петренко й проходиться по кімнаті).

ПЕТРЕНКО: Несамовитий день! Здається мені, що він не скінчиться ніколи. А я ім так вірно служив... Для них я відрікся усього, навіть людської гідності, а слідчим в НКВД став. А вони... вони мені... (дістає лист і прочитує його тихцем). Лідія Володимирівна... моя соняшна дівчина арештована, у тюрмі. Моя судженна, моя любов, мій світ... Наче будинок із карт — усе провалилося: моя віра до партії, до большевицької справедливості, ідеалів. Тепер щойно розумію іронічні завваги Іванова, що їдко казав мені декілька разів про те, що слідчий НКВД не повинен любити жінок. Він мабуть знов про її арешт, бо так дивно при тій завважі глядів на мене. (Відчиняє вікно й дивиться крізь нього). — Що мені місяць, і зорі, і краса тих гір, коли в душі так невимовно сумно. Однак, осталась мені одна дорога. Мушу зважитись на діло, а то буде запізно. За десять хвилин восьма. Зараз відй-

де дижурний, залишаться тільки часові. — Я сам! Сам із своїми думками. Які гарячі вони, як палять, мов розпеченим залізом, хвилинами здається мені, що цілий світ валиться на мене.

ІВАНОВ (входить): Здрасті, товариш Петренко, как дела?

ПЕТРЕНКО (мовчить).

ІВАНОВ: Ух ти! Чого надулся? Что полковника Коника не поймали? Поймаєм! Всех поймаєм! Наши спец-отдели і польська красная міліція ищут. Поймаєм етого бандьору! Ну, веселей!

ПЕТРЕНКО: Голова болит, работи много...

ІВАНОВ: Пойдем в ресторан. Там по секретному водки випити можна. Голова перестанет болеть.

ПЕТРЕНКО: Времени нет. Работы много у меня. Рапорт нужно начальству приготовить.

ІВАНОВ: Если не хочеш, пойду я сам! Прощавай! (відходить).

ПЕТРЕНКО: Не розумію, як таке щось може бути, як він може зватись людиною? (Підходить до дверей. Надслухує). На долині часові, ключі у мене. (Переглядає ключі). Це буде той. До діла! (Виходить).

ЯВА 7.

(В кімнату входить Ольга, за нею Петренко).

ПЕТРЕНКО: Сідайте!

ОЛЬГА: Дякую вам, постою.

ПЕТРЕНКО: Ольго! Я хотів би вам щось сказати:

ОЛЬГА: Навіщо? Ви мене не перееконаете, ні я вас.

ПЕТРЕНКО: Ольго! Ні, я мушу вам все сказати. Ви мене переконали! Я бажаю вам допомогти, але ви мені не будете вірити.

ОЛЬГА: Справді?

ПЕТРЕНКО (з розпуккою): Я ж та-кий українець, як ви всі. Чи ви думаєте, що в мене душі немає, серця, совісти? — Якби ви знали, як я мучуся на своїй службі слідчого. Як це мені все осоружне!

ОЛЬГА: Вірю вам, праця ваша нікчемна.

ПЕТРЕНКО: Зрозумійте мене! Я ж виріс у зовсім іншому середовищі, оточенні, ніж ви... Мене навчили від дитини чогось зовсім іншого, як вас. А тільки десь, наче з мряки забуття, приходить до мене спомин дитячих літ. Пригадую собі... Українська Держава... Рідне село..., Батько — український вояк, що мусів укриватися перед советською владою... А потім... — це все десь зникло... І літа, довгі літа в радянській школі, кілька років у Москві, праця в партії, служба при війську... Розумієте?.. В чому тут моя вина?..

ОЛЬГА: Чому ж помагаєте мучити український народ?

ПЕТРЕНКО (кричить в розпуці): — Я не мучу його! Мене мучать! Але я хочу з тим усім покінчiti. Ольго, благаю вас! Скажіть, як вам помогти? Я вас звільню з тюрmi!

ОЛЬГА: А інших в'язнів, що їх сьогодня бито? Що з поломаними ребрами у келії лежать? Я знаю, ще не ви, ще той кат Іванов, мені сказали товариші тюрmi.

ПЕТРЕНКО (спокійно, зрівноважено, наказує): Ви вернетесь у камеру. Ні слова нікому в камері про це, що ви ві- мене чули, бо загубите себе, мене й ще декого... Сьогодні, ще вночі я буду у вашому селі, відшукаю вашу хату, а завтра, завтра... Побачимо, що буде завтра...

ОЛЬГА: Вернувшись на чесну дорогоу — ніколи не пізно. Умієте молитись?

ПЕТРЕНКО: Ні!

ОЛЬГА (виймає з-за пазухи святий образок): От вам образок Божої Матері. На другій сторінці молитва. Христос Рождається (відходить).

ПЕТРЕНКО (до старця — крізь дверi): Гей, діду! Ще годин кілька! Терпеливості!

Завіса

ДІЯ IV

Під Бірчею. При битому шляху (гостинці) смерековий гай, покритий снігом. Деякі повстанці стоять, деякі проходжуються, інші надходять. Чути слова: Кличка? Київ! Відгук? Львів! Командир Коник, спертий об дерево, задуманий.

ЯВА 1.

(Командир Коник, повстанці)

Полк. КОНИК: Спить Бірча... Заснуло бандитське кубло. Кругом тиша. Дрімають ліси й Карпати... Тільки ми без відпочинку. Все чуйні — готові день і ніч. Ще трохи, трохи... за хвилини кілька промовлять наші кулемети й кріси. Спалахне вогнем місто. Прийде відплата за кривди українського народу... (зв'язковий підходить). — Що там?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Друже полковнику! Лист зі штабу (подae).

Полк. КОНИК (читає при світлі електричної лампи): Жахливо! Звірі! Дики звірі! (до повстанців). Хлопці, ходіть, послухайте! (до зв'язкового) — Читай!

ЗВ'ЯЗКОВИЙ (читає): Дня 5. січня 1946 року 34. полк червоних польських військ із Сянока проводив акцію виселення українських селян із села Завадки Морохівської. Під час акції червоні поляки оточили село, яке відтак спалили, й вимордували 79 осіб. Список помордованих: Білас Катерина, літ 60. На поранену червоні поляки наклали дров і соломи та спалили її живцем. — Керелейза Марія — літ 41, — дісталася 7 ударів бағнен-

том. В ногах поломані пальці. Права рука три рази зломана. Відірвана права грудь, розчеплена голова. Максим Анастазія — вирізані м'язи вздовж лівої ноги від стопи до коліна. Зломана ліва нога вище коліна. Зломані обидві руки. Дісталася три штики в ліву грудь, п'ять у праву, розпорений живіт, розбита голова. Таман Марія — відрізаний ніс, язик, выбрані очі. Боньчак Іван — дістав постріл у черево, спалений живцем...

Полк. КОНИК: Доволі! Перестань читати! Буде відплата. За це все буде відплата. Чи є якісі відомості з Бірчі?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Наша розвідка ще не вернулася з міста.

Полк. КОНИК: Петренко?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Він вернувся ще вночі до міста. Говорив, що як тільки впаде наш перший постріл під турмою, то він відчинить в'язничні камери.

Полк. КОНИК: Що в сотнях? Стрільці на місцях? Зброя в порядку?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: В сотнях всі на місці. Сотенні, чотові на місцях, зброя в порядку. Доповнена двома торпедами до розбивання мурів — згідно з нашим наказом.

Полк. КОНИК: Поклич командирів сотень!

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Наказ, полковнику! (За хвилину приходять до полковника командирі сотень, голосяться у нього, а він з ними вітається словами: «Слава Україні!» — Вони відповідають: «Героям Слава!»).

Полк. КОНИК: Друзі старшини! Точно о.3-й годині вдосвіта зачнеться наша відплата у Бірчі (рисує галузкою по снігу). Наше становище... тут гостинець, тут ми. Перша сотня обходить місто зліва, друга сотня — зправа, третя з-заду. Я з одною чотою і торпедами прорвуся в середину міста — де команда большевицького штабу, суд, в'язниця та інші уряди. Сотні чим ближче підходять до центру міста, звужують перстень. Бункери з залогою знищити. 15. хвилин по 3-й, коли сотні вже будуть на своїх місцях, я зачну діяти зі своєю чотою. По закінченні акції збірка сотень на ринку. Тут залишаться тільки лікар, медсестра, бо тут санітарний пункт. Сподіваюся, що всі старшини виконають якнайкраще своє завдання. Чи має хто щонебудь завважити?

СОТЕННИЙ: Друже полковнику! Наша розвідка ще не вернулася...

Полк. КОНИК: Байдуже! Як лише на годинниках, — перевірити належно годинники! — (сotenні перевіряють) — буде година 3-тя, всі сотні: «Вперед!» Треба зробити відправу з чотовими. Зі мною йде перша чота другої сотні.

СОТЕННИЙ: Наказ, друже командире! (відходять).

ЯВА 2.

(Вмаршовує чота повстанців).

ЧТОВОЙ: Чота стій! Спочинь! Струнко! Друже полковнику, перша чота другої сотні на ваш наказ!

Полк. КОНИК: Слава Україні!

ЧОТА: Героям Слава!

Полк. КОНИК: Спочинь! Свобідно! (Стає перед фронтом чоти). Друзі! Ви чули перед хвилиною про те, що сталося в Завадці Морохівській, в який спосіб большевики й червоні поляки помордували наших братів і сестер. Ви пам'ятаєте Лімну — де кров невинного українського населення плив-

ла потоком. Павлокому, де польсько-большевицькі банди вимордували 325 наших селян, а 15 потопили в Сяні. Це тільки останні жертви, а скільки іх було перед тим! — Ми — месники українського народу! Не посоромім нашої зброї, на нас глядять духи лицарського козацтва, славних Українських Січових Стрільців, геройської Армії Наддніпрянської й Наддністрянської. До нас простягають свої руки мільйони замучених, закатованих братів і сестер, які кличуть: помстіться за нас! Чотовий! (Чотовий виступає).

Полк. КОНИК: Наше завдання: вдертися гостинцем до середини міста. По дорозі є два ворожі бункери. Пощодити їх ручними гранатами. На перший удар: будинок суду, в якому НКВД, і біля нього — в'язниця. В'язнів випустити. Там наши брати й сестри. А далі — вдаримо на команду большевицького штабу. З нами маршує цілий курінь, оточуючи містечко. Зрозуміли?

ЧОТА: Так, друже полковнику!

Полк. КОНИК: Нам припадає найтрудніше і найнебезпечніше завдання. Але... ми на те й е. Коли доля судила нам жити, то тільки на волі, а не як раби. (Глядить на годинник). Година 3-тя. Починається! Хлопці! За 15 хвилин відійдемо! Чотовий!

ЧТОВОЙ: Наказ!

Полк. КОНИК: Обидві торпеди везти ззаду! Без мого наказу їх не вживати. Ще раз оглянути зброю. (Повстанці оглядають зброю). Готово? З Богом! (Чота біжить вперед, перед нею полковник Коник з автоматом у руці. За хвилину чути постріли, відзиваються кулемети, детонації ручних гранат. Над містом підноситься луна. В місці, звідки вийшла чота полк. Коника, залишився лише лікар і медсестра).

ЯВА 3.

ЛІКАР: Пішли вперед, мов буря!
Чути розрив ручних гранат. Це лікві-
дують бункери. Яка місячна ніч. Вид-
ко, мов удень...

МЕДСЕСТРА: Як жалко, що не
можна брати участі в бою, а тільки
мусимо тут вичікувати.

ЛІКАР: Ця стійка так само важли-
ва, як кожна інша. Увага (шепотом)!
Хтось іде! (надходить ранений пов-
станець).

ПОВСТАНЕЦЬ: Хай живе УПА!
Скоріш перев'яжіть руку, бо я мушу
далі...

ЛІКАР: Лиштесь друже тут, бо...
уплив крові...

ПОВСТАНЕЦЬ 1-й: Мені спішно! Там
бій, друзі в бою! (відбігає, чути стрі-
лятину, яка на хвиліну втихає).

ЛІКАР: Увага! Знову хтось зближа-
ється (надходить повстанець, у ньо-
го скривлене чоло, він хитается на
ногах).

ПОВСТАНЕЦЬ 2-й: Полковник Ко-
ник, Полковник Коник!..

ЛІКАР: Ви поранені! Як бій? (Лі-
кар оглядає рану).

ПОВСТАНЕЦЬ 2-й: Я з тієї чоти
(хитается), що пішла в бій під про-
водом полк. Коника (хитается на но-
гах, його підтримують). Ми вдерлися
в місто, в саму середину. По дорозі ми
знищили ворожі застави — бункери.

МЕДСЕСТРА: І що ж далі? Тільки
коротко, не говоріть багато.

ПОВСТАНЕЦЬ 2-й: Наши постріли
збудили в місті большевицьку залогу.
На нас посипався з домів град куль.
Рівночасно наши сотні вступили в бій.
Бурею влетіла наша чета туди, де
суд, НКВД, тюрма. Полковник Коник
біг перший. Його автомат, наша зброя
косили все перед нами. Червоні вар-
тівники розбіглися. В'язничні камери
були відчинені. В'язні вибігли на во-
лю. А далі полковник Коник... (слабне).

ЛІКАР (очунює його, до медсестри):
— Відведіть його, сестро, до підводи,
хай його зараз відвезуть у село. Тіль-
ки добре прикрийте, бо мороз кріп-
шає. (Медсестра відводить раненого).

ЯВА 4.

(Чути знову голосні постріли. Мед-
сестра вертається, входить старець).

СТАРЕЦЬ: Горить гніздо антихри-
ста! Брати й сестри, кріпімось! УПА
з нами! УПА з тюрми народ визволяє!

ЛІКАР: Здоров був, діду! (До мед-
сестри). Це той наш незнайомий при-
ятель. Скажи, діду, що чувати у мі-
сті?

СТАРЕЦЬ: У місті? Не чуєте? У мі-
сті месники з ворогом розправляють-
ся! За кривду народу, за помордова-
них людей, за спалені села... (над-
ходить повстанець, шкутильгаючи).

ПОВСТАНЕЦЬ: Полковник Коник
впав у бою!

ЛІКАР І МЕДСЕСТРА: Страшне!
Розказуй! (похиляються над раненим,
що сів на пеньок, переглядають його
ногу, перев'язують).

ПОВСТАНЕЦЬ 3-й: По здобутті су-
ду, НКВД і звільненні в'язнів з тюр-
ми ми пішли далі під будинок, де мі-
стився большевицький штаб. Ми зни-
щили телефонічні дроти. Больше-
вицький штаб і червоні поляки заба-
рикудаувалися в будинку. На наказ
полковника ми вистрілили одну по-
вітряну торпеду, потім другу. Захи-
тався будинок. Завалилися стіни, по-
сипалися вапно й цегла, але мить пе-
ред тим хтось вистрілив з цього бу-
динку й поцілив полковника Коника.
Однак, він тримався ще. Каже: нічо-
го мені, друзі... Вперед! Бий комуну!
Слава Україні! А далі ослаб. Став хи-
татися, впав на коліна, голову похи-
лив униз, і полковник Коник віддав
Богові свою лицарську душу. (Лікар,
медсестра стають в поважній жалоб-
ній поставі).

ЛІКАР: Героєві на віки буде слава!

ПОВСТАНЕЦЬ 3-й: Команду над

куренем перейняв командир 1-ї сотні.

ЛІКАР: Чи можеш, друже, ходити? Тим часом не можу перевірити, чи кість ноги ціла.

ПОВСТАНЕЦЬ 3-Й: У мене, друже лікарю, лік певніший від усіх інших. Ручна граната, щоб розірватись і не попасті в руки ворога.

ЯВА 5.

(Надходять повстанці, з ними сотенний І. і зв'язкові. Усі осмалені, у їх руках автомати, ручні гранати, робиться день).

СОТЕННИЙ І: Чотири години бою, вулиці треба було брати приступом. Втомуились, друзі? Зв'язковий! Наши втрати?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Немас у живих дорогого нашого полковника. Впали теж на полі бою сотенний Орський і чоловік Павленко. В бою згинули 23 наших бійців — а 22 ранених. (Усі стали на струнко в жалобі, а опісля): За нашими обчислennями ворог втратив біля сотні убитими, а раненими біля двох сотень.

СОТЕННИЙ І (до себе): — Полковник впав у бою... Хоч наша перемога — сумніви, друзі, і я з вами. Та без великих втрат — не може бути вільної України (до вояків): Збірка куреня тут на місці. Ранених, що не можуть іти, відставити до польового шпиталю. А тіла поляглих в бою наших вояків забрати, хай ворог не знущається над ними. Тільки спішно. Бо це ж світае!

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Наказ, друже командире! (відходить).

ЯВА 6.

ОЛЬГА (надходить): Христос Рождається! Друзі, не знаєте, де мій чоловік, Степан Грабович? Чи живий він, чи бачив його хто? З тюрми йду... (Степан її завважує й іде до неї).

СТЕПАН: Олю, ти на волі! Який я щасливий!

ОЛЬГА: Мій соколе!

СТЕПАН: Тепер я вже не пущу тебе більше від себе. Будеш тут зі мною в УПА.

СОТЕННИЙ І: Зв'язковий! Що сталося з Петренком?

ЗВ'ЯЗКОВИЙ: Як тільки почався бій, Петренко відчинив тюремні двері. Надбіг той кат Іванов, хотів вистріляти всіх в'язнів, але Петренко вив його з нагана. Полковник Коник і бійці УПА вдерлися в тюрму. Сторожа розбіглася. Полковник Коник дозволив Петренкові долучитися до своєї чети й Петренко разом з нами бив комуну. А ось він іде...

ЯВА 7.

(Ті самі, Петренко)

ПЕТRENKO (надходить разом із повстанцями, осмалені, в руці автомат, підходить до сотенного І).

ПЕТRENKO: Козак Трохим Петренко жде ваших наказів! (Спостерігає старця, цей підходить поволі до нього).

СТАРЕЦЬ (до себе): Сьогодні відпочине мое втомлене серце. (До бійців). Сьогодні, брати, велике в мене свято..., бо навернувся блудний син зі шляху нечестивих, бо став на службу Україні — мій втрачений син! (До Петренка). Трохиме! Сину мій! Шукав я за тобою стільки часу по безмежних просторах, рятувати душу твою хотів...

ПЕTRENKO: Віщувало мое серце (падає навколошки перед старцем). Отче! Батьку! Простіть! (цилує його в руки) — (звертаясь до повстанців). Простіть мені й ви, чесне вояцтво!

СТАРЕЦЬ: Цей мій син був мертвий і ожив... був загинув і знайшовся... Брати! Мое серце веселиться!

СОТЕННИЙ І: Україна-мати великоудушно прощає своїм дітям їх провини й тішиться тими, що завернули з блудної дороги й ділами доказали свою любов до неї (до Петренка). Ваше місце в четі Степана.

ПЕTRENKO: Наказ! (Відходить до четі Степана).

СТАРЕЦЬ (навколошках складає руки до молитви): Боже Всемогучий! Помилуй нашу нещасну Батьківщину. Допоможи, щоб вона — наша земля, якою володіли наші королі, князі, гетьмані, за яку кривавилося славне українське лицарство, стала знову вільною державою під українським прапором! Дозволь, Усемогучий, щоб наш народ, втомлений по роках неволі, відпочив знову й зажив, як господар у своїй хаті! Нехай в українських церквах полине свободно молитва подяки до Тебе, Всевишній, і нехай у велику годину вдарять радісно дзвони волі!

ВСІ. Дай Боже!

СОТЕННИЙ: Друзі! Крайній час нам у дорогу! Ворог не спить і тільки що його не видко... Відділ, струнко! Дволавою за мною руш! (Повстанці відмаршовують).

ОЛЬГА: (Стойте на місці немов прикована, прикриває очі руками, згото-

вом мов отрясається від враження та йде спішними кроками, здоганяючи відділ і Степана.

(Чути слова повстанської пісні):

Що то за прапор лопотить на вітрі
[під горою,

Що-ж то за пісня ген гуде, ми йдем,
[ми йдем до бою!

Це йдуть повстанці України у бій за
[рідний Край,

А місяць стелить їм дорогу, співа-
[ють з ними ліс і гай.

За Край наш рідний, дорогий —
[ставаймо в одну лаву,

Ми йдем у бій, у бій святий, у бій за
[волю й славу.

Це йдуть повстанці України і т. д...
Ні кров, ні рани, ні боротьба не

[зведуть нас з дороги.
Ми йдемо в бій, у бій святий, у бій
за край до перемоги.

Це йдуть повстанці України і т. д....
(Завіса).

УПА-Захід: Сл. п. Сотенний Гамалія на постою в селі Н. в 1943 р.
(погиб у бою з большевиками в 1945 р.)

УСС під львівською ратушею - малював Едвард Козак

Ярослав Гриневич

Л Е С И Н А С Т І Й К А

Пізній вечір 21 листопада 1918 року у Львові. Саме минає третій тиждень боїв українців з поляками за цей наш прастарий княжий город.

Снігова хуртовина гуляє по вулицях, майданах та дахах домів, з яких немов челюсті темніють вікна. Хоч вуличні ліхтарі не світять, проте від снігу видно, наче вдень. Всюди тихо. Тиша панує і на лінії фронту, що лежить зиг'загами вулиць, поміж мурами простріляних крамниць, почерез барикади, здвигнені з усякого хламу, площи й парки, де безлисті дерева простягли до неба, немов рамена, чорне галуззя. Усе присипав сніг.

Пануєтиша, бо це вже третій день українського перемир'я з поляками. Та однак цятиша не вішне нічого доброго, бо видно, що ворог не спочиває, а перекидає крадькома свої відділи поза українські позиції, в горішній Личаків. Його мета ясна: оточити українські збройні сили з усіх сторін, щоб захопити їх у полон.

В таку пору, при вході до міської ратуші, стоять, затягнувши стрілецьку мазепинку на вуха, в легкому плащiku, впustивши кінці надто довгих штанів у чоботи, з крісом у руці, стійковий УСС – Лесь.

Застромлений за пояс дві ручні гранати доповнюють його озброєння. Він проходить час-від-часу вздовж мурів ратуші й повертається на своє місце при вході, де лежать два кам'яні гравісти леви. Ці леви – це герб Львова. Вони теж ніби на варті перед ратушою, де має блакитно-жовтий прапор.

Лесь зупинився біля левів і слідкує навколо...

* * *

Коли Українські Січові Стрільці їхали поспішно з Буковини, щоб визволити Львів від польської навали, по дорозі приєднався до них Лесь. Він здавна чув про УСС-ів, про гуцульську сотню та її славні бої і тому він – 15-річний легінь – забажав стати УСС-ом. Стрільці заопікувалися Лесем, одягнули його у вояцький однострій та призначили його для допомоги в кухні.

Але Лесь не з таких. Він кухонного діла не злюбив і просив дати йому кріс як справжньому воякові пристало. Недаром на його крисані, поза уплітками "червачків" пишалось горде перо орла, здобуте власноручно. Лесь став справжнім вояком.

Після приїзду до Львова ходив він з друзями на стежі та зручно вистрілював ворожі застави.

Тієї ночі, стоячи на стійці біля ратуші, Лесь завважує, що в місті діється щось надзвичайне. Не чути крісових пострілів, цокоту скорострілів, гуку гарматних стрілень і розриву ручних гранат. Панує неприємнатиша.

Згодом він запримічує, як вулицею оподалік нього проходить кілька відділів. Опісля йде їх більше. До нього наближається підстаршина одного з відділів і каже:

– Цієї ночі наші залишають Львів і займають нові становища за містом. Ходи з нами!

Лесь не слухає його. Як же ж? Він на стійці. А стійка – свята справа, відповідальна. І Лесина стійка не будь-де, а при міській ратуші!

– Без наказу моого команданта стійки не покину!

І Лесь залишається на стійці. Він дивиться за другим стійковим, що повинен бути на протилежному боці ратуші. Однаке не бачить його. Так він залишається на стійці сам-саміський...

Сніг паде щораз більше, насипається йому за ковнір та вкриває мазепинку і плащ білою плахтою так, що незабаром Лесь схожий на спігову статую таку, яку ліплять зі снігу хлопці на селі для розваги.

Лесь тримає зципленими з холоду руками кріс. Йому дошкуляє мороз і пронизливий вітер.

І він думками лине в своє рідне село Космач. Що в нього тепер дома? Певно дедьо спить на лаві, вкритий ліжником, сестра Анничка в теплій коморі теж спить, а в стайні, що при хаті, в теплі сплять овечки й корова Калина. Всім там тепло.

Тільки полонини, де зимують вівчарі, вкриті сніgom і вітри там лютують по зврах поміж камінням, смереками й кедровиною. Такі там десь білі сніги тепер, як ось тут цієї ночі у Львові.

Лесь стоїть на стійці дві години, а зміна не приходить. Він залишається на стійці ще дві години та й ще дві години. Тремтячи з холоду, він змагається зі сніgom, що замикає йому очі.

Зі сторони Личакова почув він розриви ручних гранат. Заклекотіли скоростріли. Лесь прочуноється зі своїх сонних мрій і пильно роздивляється довкола себе. Раптом на його обличчі виринає здивування. До нього наближаються лавою поляки. Він чує їх голоси. На шапках видніє причеплена біла ворона з бляхи. Вона роззвяла свій хижакський дзюб і злюще дивиться на Леся, стаючи чимраз більшою і більшою.

– Щез би! – прошепотів Лесь.

Йому пригадався волохатий чортище, що скаче на полонині поміж зворами й намагається вхопити з отари овечку. Потім він перекидається в смереку, що росте без кінця вгору.

– Так, це він! Польський – щез би!

Поляки, що наближаються до ратуші, не завважили Леся, що стояв при вході, обліплений снігом. Коли ж вони його завважили, вже було запізно.

Лесь вихоплює з-за пояса ручну гранату, відбезпечує запальник і кидає нею в сторону поляків. Граната розривається і кількох поляків убиває, а кількох ранить. Крик і зойк. Лесь добуває другу гранату, але поляки допадають його і повалюють на землю. Вони шарпають його, б'ють прикладами крісів, поки не закривавилась мазепинка, а з уст, носа і вух не потекла струмком на білий сніг гаряча стрілецька кров.

При вході до львівської ратуші лежить її останній український оборонець, стійковий УСС – Лесь.

На його побитому обличчі видніє вдоволення. Він виконав вояцький наказ. І певно, що він чув тоді голос трембіт із рідних полонин, де трембітають на прощання небіжчиків-горен. Його вояцьку душу несли в небеса на своїх крилах янголи. Такі, як іх розмальовано в дерев'яній церковці в Космачі.

НАСВІТАНКУ

З листопадових спогадів

Те, що Юрко Задорожний, учень шостої кляси львівської гімназії, опинився четвертого дня листопадових боїв у тій стороні Львова, яку зайняли поляки, сталося в наслідок звичайного припадку. Висланий командою українських збройних сил на розвідку, щоб перевірити скupчення ворожих сил в районі школи Копарського при вулиці Сапіги, він у поворотній дорозі зайшов у свою кватиру, яка містилася недалеко церкви св. Юра, в партері наріжного будинку при вул. Шептицьких. У кам'яниці було чути якийсь дивний пошум людських голосів. Поляк-залізничник, який мешкав на першому поверсі, розмовляв з іншими поляками — мешканцями цієї ж кам'яниці. Чути було його піднесений голос:

— А щоб цього не діждали кляті русіні — Львова їм захотілось! Мало того хлопства кругом міста! На ратушу вилізли і вивісили гайдамацький прапор!

Йому відповідав писклявий голос товстої перекупки з площині Берестейської унії, пані Розалії Огурек:

— Порізати, посічі їх, живцем повбивати на палі!

По тому залізничник говорив до свого сина й дочок:

— Ідіть, Вацку, і ти, Вісю і Гелю, до школи на місце збирки, — я прийду туди теж! На сходах затупотіли кроки, а Юрко причинив злегка двері своєї кімнати.

Перед ним стояла у німому стражданні, розставляючи безрадно руки, його господиня, вдова по вчителю, пані Марія Гафткович:

— Бійся Бога, хлопче, де ти пропадав три дні? Ціла кам'яниця питає за тебе і вже кілька разів приходили за тобою! — говорила вона в розпушці,

Юрко стояв мовчки, збиравчи думки. За хвилю він став вияснювати своїй господині хід подій: понад тисяча українських вояків обсадили збройно місто. На міському ратуші і на державних будинках мають українські прапори. На вулицях сутички з поляками. Наші вояки втомлені безперервною службою вдень і вночі, — отже, ми, молодь, мусимо їх виручати. І я там теж, — а тепер вертаю у Народній Дім з розвідки. Ось гляньте! — Юрко видобув з кишені бельгійський бравнінг. — Це маю на всякий випадок!

— І що я, хлопче, з тобою тепер вдію? — журилась голосно пані Гафткович. — За кілька хвилин — тільки що й не видно — прийде сюди той залізничник Пехонь і стане про тебе розпитувати, усі кути мешкання за тобою пронишпорив, нахаба... Питав мене, куди ти подівся. А я відповіла: Чи я знаю? Певно, пішов на село, до мамуні, бо від кількох днів немає науки в школі. "Зобачими, — сказав він мені, — якщо то неправда, пані за него буде одповідаць!" — Ходи, хлопче, у кухню, щось перекусиш і подумаємо, що далі робити.

У місті, десь зовсім близько, клекотіли кріси й скоростріли, чути було вибухи ручних гранат. День був напрочуд гарний. Останнє сонячне проміння золотило мури кам'яниць і тротуари. Крізь вікна видно було людей, які обережно перебігали через вулицю.

— Вибачте, пані, — говорив Юрко, — але мені спішно до наших. Я зайшов сюди, щоб узяти дешо з білизни.

Наладувавши білизною свій пластунський наплечник, Юрко розпрощався з господи-нею і вийшов з кам'яниці.

Була шоста година. Заходив вечір. Газові ліхтарні на вулиці не світилися – темінь зростала. Площею св. Юра перейшла польська стежа. Значить, церква і митрополича палата в руках поляків. Та ось уже Сакракерки, а там вулиця Льва Сапіги – один скок і буде вулиця Глубока! Але як перейти? Тут будинки Політехніки. Вправді, у деяких з них військовий шпиталь, але що в інших – загадка. Обережно! Адже за довгий час перед заняттям Львова українським військом польські студенти проходили вулицями міста, провокуючи українців. Були теж поголоски, що вони збирають зброю і магазинують її по костюлах.

Притулившись до будинку Сакракерок, Юрко обсервував, що діється біля Політехніки. Чув слова команди, бачив сильвети озброєних людей, якіс авта, що заїжджають крізь бічні ворота на подвір'я політехніки. Значить, тут організуються поляки!

Юрко пройшов кілька десятирічок, перебіг через вулицю Льва Сапіги і опинився на вулиці 29-го листопада.

Тут було тихо. Віллі стояли спорожнілі, наче вимерлі. Лише в двох на піддашшю ясніло слабе світло. Звернувшись вліво, пройшов кілька вулиць і опинився біля ставу Світезі, а далі – на пельчинських горах. Вирішив тут відпочити. Юрко ліг під кущем, в головах поклав наплечник, вкрився плащем і задрімав.

Як довго спав – не міг вгадати, але, коли пробудився, був уже ранок. Біля недалеких домів, там, вище, на самім верху була метушня. Юрко пішов у напрямі Стрийського парку. Йшов помалу, наслухаючи. Інколи йому здавалось, що назустріч ідуть якісь люди. Тоді він припадав до землі, ховаючи в грудях приспішений, голосний віддих. Але ті люди якось не порушувались далі, не зближались. Були це звичайні пні дерев. Юрко йшов далі, поволі, крок за кроком. Ось він поминув кадетську школу і поміж занедбані гроби старого кладовища вийшов униз Стрийської вулиці. В недовгому часі опинився на вул. св. Миколая. Тут, недалеко цитаделі, яку тримали українці, було безпечніше. Ще кілька хвилин – і Юрко поринув у лябіrint вуличок, з яких одні вели в напрямі вулиць Оссолінських і Академічної, а другі – на львівське корзо: вул. Карла Людвіка.

Чим ближче середмістя, тим виразніше чути було стрілянину. Тисячним ехом прогулювалося кілька гарматних пострілів. Юрко згадав, як то про українські гарматні стрільни говорено, що вони на леті і розриваючись наче співають: "Львів – наш!" – а польські коротко: "Львуф – здрофу!"

Нараз видалося, наче десь зовсім близько впав один стріл, другий. Ніби з пістолі. Юрко видобув бравнінг і пішов у напрямі стрілів.

На збігу двох вулиць, ліворуч Бернардинської площа, лежала на хіднику, біля брами кам'яниці – людська постать. Обережно, дивлячись у темні вікна, Юрко підійшов до лежачого. Був це хтось у цивільному одязі, однак у військовому плащі і шапці. На рукаві плаща видніла блакитно-жовта опаска. Лице лежачого було накрите шапкою, з-під якої спливав вузький струмок крові. Ось він застогнав. Юрко нахилився і спитав: "Що сталося, товариш?" Щоб побачити його лицє і почути голос, Юрко відсунув набік вояцьку шапку і в тій хвилі відхилився, потрясений наглим враженням. Адже той ранений – він його знає! Тож його учитель математики і фізики, Павло

Томашівський! Думки Юрка шалено закружляли. Він згадав, як напередодні листопадового зриву професор Томашівський приніс до школи книжку французького письменника Альфонса Доде, з якої прочитав учням новелю "Остання лекція". А виходячи з класи, виписав крейдою на таблиці слова: "Свою Україну любіть у время лютє!"

— Сину, вважай, що скажу, — простогнав ранений, — Мене прострелили польські цивілі з цієї кам'яниці. У мене важливий звіт до штабу... ось там, у згортках шапки... Бережи... Віддай...

— Будьте спокійні, пане професоре! — сказав Юрко, ховаючи папір. — Напевно віддам. Кріпіться! Сюди прийде наша стежа і забере вас у лікарню. Я побіжу і приведу наших!

Очі раненого став накривати серпанок смерти. Ще кілька незрозумілих слів, ще кілька судорог — і серце професора Павла Томашівського перестало битись.

Юрко нахилився над убитим і поцілував його в чоло. Відтак, віддаючи останню шану поляглому, став струнко.

Під віденською кав'ярнею цокотіли українські скоростріли. Юрко перебіг вулицю у противний бік і попрямував до Народного Дому.

* * *

Над Львовом гордо лопотіли блакитно-жовті пропорі. Настав день в усій красі української осені. З придорожніх дерев падало на хідник листя — жовте і багряне, мов кров...

Яр. Гриневич

Того ж автора нариси і оповідання з военної тематики

1. Високій ті могили... – "Літопис Червоної Калини", ч. 10, 1936.
2. Стрільці на сцені. – "Літопис Ч. К.", ч. 9, 1936.
3. Віденські матуристи. – "Літопис Ч. К.", ч. 6, 1937.
4. З ХІУ-ою Бригадою УГА в чотирикутнику смерти. – "Літопис Червоної Калини", рік 1937.
5. Подільські дні – Подільські ночі. – "Літопис Червоної Калини", Львів, 1938.
6. Хлопці бо то хлопці... З боїв гуцульського куреня. – "Новий час", Львів, квітень 1939.
7. Дві вистави УСС. – "Зустріч", Регенсбург, 1948.
8. Бої УСС на Маківці. – "Свобода", Дж. С., 1948.
9. На світанку. – "Національна Трибуна", ч. 42, Н. Й., 1950.
10. Листопад у Львові. – "Національна Трибуна", ч. 28, 1950.
11. Смерть полковника. – "Крила", ч. 2., Н. Йорк, 1952.
12. 28 червня 1914 р. у Львові. – Альманах "Наш Львів", В-во "Червона Калина", Нью Йорк, 1957.
13. Під українським тихим небом. – "Вісті Комітету Об'єднаних Американсько-Українських Організацій м. Нью Йорку", ч. 1, 1959.
14. Людовови. – "Шлях Перемоги", Мюнхен, 3 вересня 1961.
15. Лесева стійка. – "Шлях Перемоги", Мюнхен, 29 жовтня 1961.